

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента Михайла ШЕВЦІВА
на дисертацію Марти КАЧМАР
«Право на медичну допомогу: цивільно-правовий аспект»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертація Качмар Марти Зеновіївни на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему «Право на медичну допомогу: цивільно-правовий аспект» є беззаперечно актуальною.

Право на отримання медичної допомоги закріплене як одне з ключових соціальних прав людини у статті 49 Конституції України. Водночас на практиці його реалізація часто потребує правового захисту за допомогою цивільно-правових механізмів, особливо в ситуаціях, коли медичні послуги надаються неналежним чином, порушуються встановлені стандарти лікування або мають місце лікарські помилки.

Упродовж останніх років простежується тенденція до збільшення кількості цивільних спорів, пов'язаних із неякісним наданням медичної допомоги. Це обумовлює потребу в детальному вивченні правових механізмів захисту пацієнтів, зокрема в аспектах деліктної відповідальності медичного персоналу, відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю, а також правового регулювання укладання та виконання договорів на медичні послуги.

Діюче законодавство України здебільшого не містить чітко сформульованих механізмів цивільно-правової відповідальності в галузі охорони здоров'я. Така нормативна невизначеність ускладнює судову практику, створює прогалини у правозастосуванні та послаблює ефективність захисту прав як пацієнтів, так і медичних закладів.

У процесі впровадження медичної реформи в Україні важливого значення набувають питання, пов'язані з укладенням договорів із медичними установами, автономізацією закладів охорони здоров'я та запровадженням платних медичних послуг. Усі ці аспекти потребують ґрунтовного аналізу з точки зору цивільного права – передусім щодо договірних зобов'язань, відповідальності сторін і забезпечення прав споживачів медичних послуг.

З оглядну на це, в умовах сьогодення, цивільно-правовий вимір права на медичну допомогу набуває особливої значущості. Його вивчення спрямоване не лише на вдосконалення теоретико-правової бази, а й на розробку дієвих механізмів захисту прав пацієнтів, підвищення якості медичних послуг та розвиток правової свідомості в галузі охорони здоров'я.

Дане дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідної проблематики кафедри загальноправових дисциплін факультету №1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) у

межах теми державної реєстрації «Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу», а також відповідає основним напрямам наукових досліджень та Плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Львівського державного університету внутрішніх справ.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Аналіз дисертації дозволяє зробити висновок про єдність структурних складових, їх логічну пов'язаність, наукову та нормативну послідовність викладення емпіричної бази та висновків.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність забезпечується використанням широкого спектру загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання.

Зокрема, авторка протягом усього дослідницького процесу використовувала діалектичний метод наукового пізнання, що дало їй можливість здійснити аналіз тенденцій та особливостей еволюції права особи на медичну допомогу.

Також, методи аналізу і синтезу застосовувалися під час з'ясування сутності, змісту права на медичну допомогу (підрозділ 1.2), медичного страхування (підрозділ 3.1) та поняття і підстав цивільно-правової відповідальності за порушення права особи на медичну допомогу (підрозділ 3.2).

Історико-правовий метод використаний для аналізу розвитку цивільного права у контексті дослідження права на медичну допомогу (підрозділ 1.1).

Формально-логічний метод використаний під час характеристики цивільно-правових норм, що закріплюють права й обов'язки суб'єктів медичних правовідносин та порядок реалізації права на медичну допомогу (підрозділ 1.2, розділи 2, 3).

Системно-структурний метод застосовувався при аналізі організаційно-правового забезпечення діяльності державних та комунальних закладів і здійснення медичного страхування в умовах війни (підрозділи 2.1; 3.1).

Статичний метод використаний при узагальненні результатів практики діяльності лікувальних закладів (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2).

Конкретно-соціологічний метод був застосований під час аналізу договірному характеру відносин з реалізації права на медичну допомогу (підрозділ 2.2).

Метод фактичних даних використовувався при характеристиці здійснення права на медичну допомогу (підрозділ 1.2, розділи 2, 3).

Окрім цього, дисертанткою використовувалися й спеціально-юридичні методи пізнання такі як формально-юридичний та метод вивчення юридичної

практики.

Наукова новизна результатів роботи. Дисертація являє собою всебічне монографічне дослідження специфіки реалізації суб'єктивного права фізичної особи на отримання медичної допомоги в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. На основі сучасної цивілістичної теорії та аналізу судової практики сформульовано науково обґрунтовані висновки, які виносяться на захист.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

- визначено особливості правового забезпечення реалізації права на медичну допомогу військовослужбовцями, внутрішньо переміщеними особами та іншими громадянами в умовах дії правового режим воєнного стану щодо неможливості звернення до лікаря, з яким у пацієнта укладена декларація, у зв'язку з воєнними діями у певних регіонах держави, численними руйнуваннями медичних закладів тощо;

- обґрунтовано висновок про те, що сам факт введення правового режиму воєнного стану в державі не повинен впливати на чинність будь-яких правочинів, включаючи договори медичного страхування, надання медичних послуг;

- запропоновано доповнити частину 1 статті 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» положенням про необхідність письмової форми згоди представників малолітнього (до 14 років) а також недієздатного пацієнта на медичне втручання, яка може виражатися у підписанні договору про надання медичних послуг представниками зазначених категорій осіб, або ж шляхом укладення окремого документа про згоду на лікування дитини;

- запропоновано доповнити Книгу V розділу III Цивільного кодексу України окремою главою «Медичні послуги», у якій повинні міститись норми, що визначають поняття договору про надання медичних послуг, його предмет, форму, строк дії, сторони даного договору, оплату за договором, відповідальність виконавця за порушення умов договору;

удосконалено:

- аргументацію положення про те, що зміст права на медичну допомогу охоплює право на вибір лікаря та методів лікування, право на згоду або відмову від медичного втручання, право на інформацію та таємницю щодо стану свого здоров'я, проте, вимоги сьогодення обумовлюють трансформацію законодавства у контексті закріплення певних елементів структури означеного права, серед яких, зокрема: право фізичної особи на паліативну допомогу, право на медичну реабілітацію, право на вакцинацію тощо;

- наукову позицію про те, що, зважаючи на відсутність у чинному цивільному законодавстві визначення поняття, предмета, істотних умов договору про надання

медичних послуг, при укладенні зазначених договорів, а також при їх виконанні, зміні та розірванні треба керуватися цивільно-правовими нормами, які стосуються договорів про надання послуг і загальними законодавчими приписами щодо порядку укладення, виконання та розірвання договорів;

- обґрунтування висновку щодо необхідності при укладенні договору про надання медичних послуг враховувати ризики, пов'язані з можливістю існування проблеми відсутності гарантій з боку медичного закладу щодо кінцевої успішності лікування. Відповідні застереження відносно зазначених ризиків доцільно зафіксувати у письмовій формі в договорі про надання медичних послуг;

набули подальшого розвитку:

- аргументація положення, що в результаті впровадження медичної реформи в державі, переведення правовідносин з надання медичної допомоги у формат «лікар-пацієнт» поставило на порядок денний низку правових питань, зокрема, щодо формування суб'єктного складу відповідних правовідносин, обсягу відповідальності за їх порушення, які потребують якомога швидшого розв'язання. При цьому декларація про вибір лікаря для надання первинної медичної допомоги не є договором про надання медичних послуг, оскільки у ній відсутні положення, що є істотними умовами договору, а саме: щодо предмета договору, порядку його укладення, прав та обов'язків сторін, умов надання медичної допомоги, строку дії договору, тощо;

- наукова позиція, згідно з якою, дуже важливим аспектом договору про надання медичних послуг є визначення прав та обов'язків лікаря і пацієнта, оскільки саме зазначений договір, враховуючи певну розпорошеність прав пацієнтів у значній кількості норм різних вітчизняних та міжнародних правових актів, може слугувати засобом об'єднання та визначення усіх прав пацієнта з метою їх реалізації та захисту у випадку порушення.

Наукова обґрунтованість результатів та відповідність їх темі дисертації.

У процесі обґрунтування наукових висновків і рекомендацій дисертантка використала значну кількість джерел з цивільного права, охоплюючи як українську, так і зарубіжну наукову літературу, нормативні акти та судову практику. Завдяки цьому більшість положень дисертації мають переконливе та добре аргументоване підґрунтя.

Поставлені завдання дослідження стають очевидними при знайомленні зі структурою дослідження, які обумовлені логікою і послідовністю викладення наукового матеріалу. Структура дослідження побудована з урахуванням дослідження мети та завдань, характеризується логічною послідовністю у викладенні теоретичного аналізу та відображенні результатів дослідження.

У дисертаційній роботі коректно визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету й основні завдання. Її структура зумовлена логікою наукового

пошуку й відповідає змістовному наповненню дослідження, включаючи анотацію, вступ, 3 розділи, 6 підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Тема дисертації та результати дослідження узгоджуються з поставленою метою і відображають зміст теоретичної частини роботи.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Розглянувши дисертацію Качмар М.З. та ознайомившись з опублікованими за темою науковими працями доцільно констатувати наукову цінність роботи, високий ступінь обґрунтування сформульованих наукових положень, висновків, пропозицій та рекомендацій. Поставлені завдання дослідження стають очевидними при знайомленні зі структурою дослідження, які обумовлені логікою і послідовністю викладення наукового матеріалу.

Структура дослідження побудована з урахуванням дослідження мети та завдань, характеризується логічною послідовністю у викладенні теоретичного аналізу та відображенні результатів дослідження.

Окрім того, високий ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації, підтверджений доволі великою джерельною базою, яка налічує 185 найменувань. Нормативно-правова база дослідження включає Конституцію України, національне законодавство, а також міжнародні стандарти з досліджуваної проблематики.

Результати дисертації отримали належну апробацію, зокрема розглядались та обговорювались на науково-практичних заходах. Зокрема: міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (Одеса, 2021); Міжнародній науково-практичній конференції «International scientific conference» (Рига, Латвія, 2021); Всеукраїнській науково-практичній конференції для здобувачів вищої освіти «Право. Комунікація. Суспільство» (Львів, 2022).

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у співвідношенні з поставленою метою та завданнями дослідження можна віднести до висновків, що характеризують новизну дисертаційної роботи.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертації, знайшли відображення у 6 наукових публікаціях, зокрема: 3 – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), а також у 3 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Усі публікації формують вагомий науковий доробок автора та повною мірою відображають представлені у дослідженні елементи наукової новизни, її теоретико-методологічні та методико-прикладні положення. Обсяг, кількість і якість друкованих праць відповідають вимогам до публікацій основного змісту

дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії і надають авторові право публічного захисту дисертаційної роботи.

Стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Робота містить й інші теоретичні положення та науково обґрунтовані результати, що розкривають важливі науково-прикладні питання.

У першому розділі дисертації *«Науково-методологічні та теоретичні основи права фізичної особи на медичну допомогу»* розглянуто теоретико-правові та методологічні основи дослідження права фізичної особи на медичну допомогу. Дисертантка визначає, що динамічний розвиток цивільного права і практики у цій сфері зумовлює специфіку методологічного підходу до предмета дослідження. Використання системи загальновизнаних наукових підходів і методів сприяло досягненню поставлених цілей та комплексному вивченню теоретичних і практичних аспектів реалізації даного права.

Другий розділ дисертації *«Цивільно-правова характеристика форм реалізації права на медичну допомогу»* присвячено дослідженню впливу медичної реформи на правове регулювання надання медичної допомоги, зокрема в контексті впровадження нової моделі фінансування. Переведення правовідносин у площину «лікар-пацієнт» спричинило появу низки правових проблем, пов'язаних із визначенням суб'єктів цих відносин та обсягом відповідальності за їх порушення. Особливу увагу приділено аналізу декларації про вибір лікаря, яка є новим елементом у системі організації первинної медичної допомоги. Встановлено, що зазначена декларація не може розглядатися як договір про надання медичних послуг.

У третьому розділі дисертації *«Цивільно-правові засоби захисту права на медичну допомогу»* авторка зосередила увагу на дослідженні цивільно-правових механізмів захисту права фізичної особи на медичну допомогу. У межах цього аналізу зроблено висновок, що медичне страхування виступає важливою гарантією реалізації зазначеного права шляхом акумулювання коштів. Запровадження в Україні ефективної системи медичного страхування має стати стимулом для підвищення якості надання медичних послуг пацієнтам, а також сприятиме належному врегулюванню фінансово-організаційних відносин у сфері охорони здоров'я. Окрему увагу приділено питанню розмежування договірної та деліктної відповідальності у сфері медичних правовідносин.

Особистий внесок здобувача. Наукова глибина та самостійність проведеного дослідження, достовірність наукових висновків, що містяться у роботі, новизна наукових результатів і теоретичних положень, що пропонуються на захист, свідчить про особистий вклад здобувача в юридичну науку.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Текстових запозичень без посилань на джерела та інших порушень академічної доброчесності не

виявлено. Положення дисертаційної роботи відповідають нормам чинного законодавства про охорону авторських прав.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Представлена робота містить низку положень та висновків, які можуть бути впроваджені у науково-дослідній роботі, правотворчості, освітньому процесі та в правозастосовній діяльності, зокрема:

- у науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень особистих немайнових прав фізичної особи;
- у правотворчій діяльності – під час удосконалення чинного цивільного законодавства у досліджуваних сфері;
- у правозастосовній діяльності – у межах судового провадження у цивільних справах, пов'язаних із неналежною реалізацією або порушенням права особи на медичну допомогу;
- в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Приватне право», «Медичне право» а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. У цілому дисертаційне дослідження Качмар Марти Зеновіївни заслуговує високої позитивної оцінки, з огляду на його актуальність, обґрунтованість і достовірність, наукову новизну та практичну значущість. Щоправда, рецензована робота містить деякі дискусійні і суперечливі положення, котрі здобувачці варто додатково аргументувати під час публічного захисту, зокрема:

1) Слушною була б детальніша характеристика рішень ЄСПЛ, пов'язаних з тлумаченням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у контексті захисту прав пацієнтів. Потреба аналізу зазначених рішень ЄСПЛ обумовлена, зокрема, тим, що ці рішення є підтвердженням «живої» природи цивільної юридичної науки і практики, оскільки тлумачать Конвенцію у світлі сьогодення, збагачуючи цивільно-правову науку новими поняттями та ідеями.

2) У дисертації (підрозділ 3.2. «Цивільно-правова відповідальність як засіб забезпечення захисту права на медичну допомогу») авторка зазначає, що цивільно-правова відповідальність являє собою своєрідний засіб забезпечення захисту особистих немайнових прав пацієнтів при наданні їм медичної допомоги. Проте існує наукова позиція, згідно якої відповідальність за суттю не може слугувати засобом забезпечення захисту особистих немайнових прав пацієнтів, оскільки вона настає тоді, коли чиєсь право вже порушено або ж не виконано певний обов'язок. Окрім того, заходи цивільно-правової відповідальності застосовуються не тільки до суб'єкта, який надає або забезпечує надання медичної допомоги, а також можуть бути застосовані до пацієнта, його законних представників тощо.

3) Авторка у своєму дослідженні наводить перелік дисертаційних досліджень з різних аспектів цивільно-правової проблематики у сфері надання медичної допомоги, які були захищені за роки незалежності в Україні. Проте, не враховує результати наукового дослідження Корнілової Олесі Володимирівни на тему «Медична допомога як вид соціального забезпечення», яке було нею захищене в 2021 році. Вважаю, що робота лише б виграла, врахувавши положення зазначеного вище наукового дослідження.

Викладені вище пропозиції та зауваження є власною позицією, мають здебільшого дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження та його відповідність встановленим вимогам. Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Качмар Марти Зеновіївни на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: «Право на медичну допомогу: цивільно-правовий аспект» є самостійною, оригінальною, актуальною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – створення наукового підґрунтя для ефективної реалізації права на медичну допомогу.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичним та практичним значенням отриманих результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, а також «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами). Відповідно, авторка дисертації – Качмар Марта Зеновіївна – за умови успішного захисту заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України)**

**Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Михайло ШЕВЦІВ

